

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ

ЛИСЬКОВ Віталій Володимирович

УДК 338.33:664.12

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СТРУКТУРИ
ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Спеціальність 08.07.01 –
Економіка промисловості

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ-2000

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Українському науково-дослідному інституті цукрової промисловості.

- Науковий керівник: доктор економічних наук, старший науковий співробітник, **Слюсар Василь Данилович**, Інститут економіки НАН України, провідний науковий співробітник відділу економічних відносин АПК.
- Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор **Александрова Валентина Петрівна**, Інститут економічного прогнозування НАН України, заступник завідувача відділу технологічного прогнозування та інноваційної політики, м. Київ.
- кандидат економічних наук, доцент **Мостенська Тетяна Леонідівна**, Український державний університет харчових технологій Міністерства освіти і науки, доцент кафедри менеджменту, м. Київ.
- Провідна установа – Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, **відділ регіональних проблем розвитку і розміщення харчової і переробної промисловості, м. Київ.**

Захист відбудеться 30 травня 2000 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.150.02 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук в Інституті економіки НАН України за адресою: м.Київ-11, вул. Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту економіки НАН України.

Автореферат розісланий 28 квітня 2000 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Стешенко В.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В останні роки цукрова промисловість України перебуває в кризовому стані, значно відстає за рівнем ефективності виробництва від ряду зарубіжних країн і не спроможна виконувати найважливіші функції в господарському комплексі країни та інтегруватися в світову економіку. Сучасний стан цієї галузі характеризується структурною незбалансованістю, відставанням розвитку підгалузей і значним спадом обсягу виробництва продукції. Основними причинами цього є: загальна економічна криза; зруйнування старої адміністративної системи управління та безсистемний перехід до нерегульованого ринку; втрата державного впливу на економічні процеси у цьому виробництві та контролю за випуском і реалізацією продукції; відсутність обґрунтованої цінової політики в цукровій та суміжних галузях, а також недосконалість законодавства щодо ефективного функціонування виробництва в ринкових умовах; недостатнє фінансове і матеріально-технічне забезпечення тощо. До ускладнення економічного становища в цукровій промисловості призвели також перекоси у реформуванні економічних взаємовідносин між виробниками сировини і заводами. Внаслідок цього в ряді господарств і районів значно підвищилася собівартість вирощування та переробки буряків, а виробництво цукру на багатьох заводах стало збитковим, що, в свою чергу, негативно позначилося на його конкурентоспроможності та спричинило зменшення експорту. Через відсутність науково обґрунтованої агропромислової політики і неприйняття ряду важливих законів, в цукровій промисловості продовжується спад виробництва, зупинився інвестиційний процес, що значно обмежує можливості функціонування і розвитку галузі в ринкових умовах.

Подолання кризи в галузі вимагає значних фінансових, матеріальних, інтелектуальних та інших зусиль. Сучасні галузева, продуктова, виробничо-технічна, соціальна та експортно-імпортна структури цукробурякового виробництва не сприяють розв'язанню актуальних економічних і соціальних завдань, стають перешкодою на шляху до економічного зростання виробництва. Через недостатню наукову розробку питань перспективного розвитку галузі, неповне врахування мікрорайонних умов, рівня ефективності виробництва й перспектив розвитку його сировинної бази нині в районах з високими потенціальними урожайністю і цукристістю буряків переважають заводи середньої та малої потужності, а нові потужні підприємства знаходяться за їх межами. Дальше ефективне функціонування старих малопотужних заводів вимагає значних матеріальних і фінансових затрат, що не завжди є економічно доцільним, оскільки не сприяє підвищенню рівня концентрації та ефективності виробництва, гальмує технічний прогрес.

Значний вклад у розробку цієї проблеми зробили співробітники Українського науково-дослідного інституту цукрової промисловості та Українського державного інституту з проєк-

тування підприємств цукрової промисловості. Проте розроблені названими інститутами програми розвитку галузі не повною мірою забезпечували належне врахування найважливіших факторів удосконалення її виробничої структури, що негативно позначилося на рівні наукової обґрунтованості перспективних і поточних планів розвитку виробництва.

Вирішення проблем формування прогресивної структури цукробурякового виробництва, яка б забезпечувала його функціонування та подальший розвиток у ринкових умовах, зумовлює актуальність проведення наукових досліджень, удосконалення методологічних і методичних положень реструктуризації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження, проведені автором, безпосередньо пов'язані з програмою науково-дослідних робіт Українського науково-дослідного інституту цукрової промисловості.

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження - розробка теоретичних і методичних основ формування ефективної структури цукрової промисловості України, перспектив розвитку цукробурякового виробництва та удосконалення виробничо-технічної та сировинної баз, внутрішнього і зовнішнього ринків цукру, рівня його конкурентоспроможності, раціоналізації міжгалузевих економічних відносин. Для досягнення цієї мети необхідно було:

- розробити методичні положення щодо визначення основних параметрів перспективного розвитку галузі та оптимізації сировинної і виробничо-технічної баз для формування раціональної мережі підприємств;
- проаналізувати стан і перспективи розвитку сировинної та виробничо-технічної баз галузі з урахуванням природно-економічних умов регіонів;
- дослідити місткість внутрішнього і зовнішнього ринків збуту українського цукру з урахуванням його конкурентоспроможності;
- обґрунтувати перспективні форми нарощування виробничих потужностей, визначити потенціальні можливості щодо збалансування сировинних ресурсів і виробничих потужностей підприємств галузі;
- узагальнити теоретичні основи правових, економічних і організаційних аспектів зарубіжного й вітчизняного досвіду формування ефективної структури цукрової промисловості та регулювання економічних відносин у виробництві;
- проаналізувати законодавчу базу реформування та регулювання економічних відносин у цукробуряковому виробництві.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації обґрунтовано і поглиблено теоретичні та методологічні положення щодо формування ефективної структури цукробурякового виробництва з урахуванням перспективної потреби в його продукції та її конкурентоспроможнос-

ті, потенціальних можливостей щодо удосконалення виробничо-технічної та сировинної баз. До основних результатів дослідження, які містять наукову новизну і виносяться на захист, належать такі:

- методологічні та методичні основи формування ефективної структури цукрової промисловості України, розробки перспективної програми удосконалення виробничо-технічної бази цукробурякового виробництва, формування раціональної мережі підприємств і їх сировинних зон з урахуванням визначальних факторів (урожайності, цукристості та обсягів заготівлі буряків, виходу цукру), а також оптимальних розмірів підприємств і напрямів удосконалення їх розміщення;

- методичні основи визначення параметрів розвитку галузі, оптимальних виробничих потужностей підприємств, формування їх орієнтовної перспективної мережі, з урахуванням результатів аналізу реалізації розроблених раніше схем розвитку виробничо-технічної бази цукрової галузі, досягнутого рівня розвитку і розміщення її підприємств, впливу на її розвиток основних форм суспільної організації виробництва і науково-технічного прогресу. Реалізація цих пропозицій дозволить створити нові техніко-технологічні та організаційно-управлінські структури, адекватні вимогам регульованого ринку;

- основні напрями удосконалення виробничої структури цукробурякового виробництва на базі запропонованих автором рекомендацій щодо нарощування потужностей перспективних підприємств. Це дасть можливість забезпечити збалансованість їх з сировинними ресурсами в мікро- і макрорайонному розрізах і на цій основі підвищити ефективність виробництва;

- концепція здійснення реструктуризації цукрової промисловості, яка передбачає комплексне використання відповідних організаційно-економічних заходів, зокрема: розробку обґрунтованої політики та її послідовну реалізацію; підтримку національного товаровиробника; активізацію ефективних інвестиційних та інноваційних процесів; стимулювання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків; розробку механізмів фінансового забезпечення інноваційних процесів; поєднання економічних інтересів підприємств, науки, інноваційних посередників;

- методичні та практичні основи формування і функціонування нових господарських формувань, які передбачають створення холдингів, агропромислово-торговельних об'єднань, фінансово-агропромислових груп, а також концентрацію акцій цукрових заводів для проведення єдиної довгострокової політики розвитку цукробурякового комплексу;

- рекомендації щодо формування ефективного механізму державного регулювання ринку цукру та удосконалення Законів України “Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру”, “Про банкрутство”.

Практичне значення одержаних результатів. На основі результатів комплексного аналізу економічних відносин власності та врахування стану галузі автором запропоновано заходи щодо

поліпшення умов її функціонування, які можуть використовуватися для розробки стратегії її реформування на шляху до цивілізованого ринку. Результати дослідження уже частково використано Міністерством економіки України при прогнозуванні розвитку і реформуванні цукробурякового виробництва. Для вирішення цих завдань важливе практичне значення мають такі наукові результати:

- основні положення перспективної програми удосконалення розміщення виробничих потужностей цукрової промисловості, які дадуть можливість раціоналізувати її виробничо-технічну базу, сформувати оптимальну мережу підприємств, досягти потрібного рівня концентрації виробництва, поліпшити розміщення підприємств та уніфікувати їх потужності;

- обґрунтування перспективної мережі підприємств, яка може бути використана державними, фінансовими, банківськими та іншими кредитними установами при формуванні політики щодо розвитку підприємств, визначенні потреби в інвестиціях для розширення їх потужностей і перепрофілювання (або виведення з експлуатації) неперспективних заводів;

- нові підходи до визначення перспективної потреби в потужностях з переробки буряків, які на відміну від діючих, сприятимуть забезпеченню збалансованості сировинних ресурсів з виробничими потужностями в мікро- і макрорайонному розрізах і підвищенню ефективності виробництва;

- пропозиції щодо удосконалення законодавчої та нормативної баз, які дозволять мобілізувати інвестиційні ресурси на модернізацію та підвищення ефективності виробництва в галузі, стабілізувати постачання населенню цукру, створити потужний експортний потенціал, а також збільшити надходження коштів до бюджету;

- рекомендації щодо удосконалення митно-тарифної та експортної політики, які сприятимуть збільшенню обсягів експорту цукру та зменшенню імпорту цукровмісних продуктів.

Особистий внесок здобувача. Зазначені вище наукові результати одержані дисертантом особисто. Впровадження їх у практику сприятиме виведенню з кризового стану та відродженню цукробурякового виробництва, формуванню його ефективної структури, створенню відповідної законодавчої бази щодо реформування та регулювання економічних відносин.

Апробація результатів дисертації. Наукові та практичні результати досліджень використані Міністерством економіки України при підготовці проектів законодавчих і нормативних актів щодо організації ринку, оптової торгівлі, забезпечення державних потреб, регулювання експорту та імпорту продукції. Окремі пропозиції автора враховані при розробці проектів Законів України “Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру”, “Про регулювання продовольчого ринку”, проекту постанови Кабінету Міністрів України “Про механізм впровадження Закону України “Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру”, постанови Кабінету Мініст-

рів України щодо обмеження ввезення цукру громадянами на митну територію України, а також проектів Положення про визначення і розміщення квот на виробництво цукру та необхідних обсягів цукрових буряків і Положення про визначення мінімальних цін на цукрові буряки та цукор. Результати дослідження доповідалися на 51-й науковій конференції КТІХП (лютий 1985р.) і на Міжнародному Конгресі Української Ліги підприємців АПК (травень 1998р.).

Публікації. Результати дослідження відображено у 10 публікаціях загальним обсягом 5,1 д.а., у т.ч. 4,1 д.а. належать особисто автору.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертація викладена на 204 с., складається з вступу, трьох розділів, висновків, містить 19 таблиць, 2 рисунки. Список використаних літературних джерел включає 140 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовано актуальність теми дисертації, мету і завдання дослідження, відображено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі - “Науково-методичні основи економічного реформування галузі. Огляд літератури та нормативно-правової бази за темою дослідження” – розглянуто економічний зміст, завдання і етапи реструктуризації галузі на мікро- і макрорівні, наведено методологічні та методичні засади й закономірності структурної перебудови цукрової промисловості.

Метою реформування цукрової промисловості є збільшення виробництва; створення підприємств, здатних ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки, виробляти конкурентоспроможну продукцію; розширення експортної бази, послідовний розвиток імпортозамінних виробництв; реструктуризація виробництва відповідно до загальних тенденцій і прогнозів щодо розвитку сировинної та виробничо-технічної баз. Ця мета визначає орієнтири галузевої та технологічної реструктуризації. Необхідність реструктуризації підприємств зумовлюється, насамперед, низькою рентабельністю та збитковістю виробництва, надлишковими виробничими потужностями, високими затратами на виробництво продукції, утриманням об’єктів соціально-культурного побуту, ускладненнями у збуті продукції через низькі конкурентоспроможність продукції та ефективність роботи збутових мереж, недостатнім захистом вітчизняного ринку від імпорту іноземних товарів. Аналіз світового досвіду, принципів і методів реструктуризації цукрової промисловості показує, що пріоритетними є посилення ролі держави в цих процесах, забезпечення розв’язання економічних і соціальних проблем. Концептуальний підхід до здійснення реструктуризації цукрової промисловості повинен передбачати комплексне використання відповідних організаційно-економічних заходів, зокрема: розробки обгрунтованої державної політики та її послідовної реалізації; підтримки національного товаровиробника; активізації ефективних інвестиційних та інноваційних процесів;

стимулювання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Серед першочергових науково-практичних завдань дуже важливими є розробка механізмів фінансового забезпечення інноваційних процесів і поєднання економічних інтересів підприємств, науки, інноваційних посередників. При цьому дуже актуальною є проблема енергозбереження та зменшення ресурсомісткості виробництва.

При розробці програми формування ефективної структури цукрової промисловості України необхідно виходити з ряду основних методичних положень, які визначаються її організаційно-технічними особливостями, зумовлюються призначенням і характером продукції, особливостями основних елементів виробництва (сировини, основних фондів і трудових ресурсів) та їх використанням у процесі виробництва:

1. Визначення перспектив розвитку цукрової промисловості повинно здійснюватися з урахуванням необхідності дальшого підвищення ефективності бурякового і цукрового виробництв, оскільки найповніше вона проявляється за умови їх узгоджених розвитку і розміщення, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, прогресивних форм організації виробництва, оптимізації розмірів підприємств і тривалості виробничого періоду.

2. Закономірності розміщення підприємств цукрової промисловості формуються під безпосереднім впливом її сировинної бази - буряківництва. У зв'язку з вирішальним значенням сировинного фактора для рівня ефективності цукробурякового виробництва, закономірності розміщення заводів як у мікро-, так і в макрорайонному розрізах повністю визначаються закономірностями розвитку і розміщення буряківництва. Тому одним з найважливіших методичних положень щодо розробки програми реструктуризації цукрової промисловості є раціоналізація розміщення виробничих потужностей підприємств у напрямі підвищення ролі районів з високими урожайністю та цукристістю буряків і відповідного зниження частки районів з низькою ефективністю їх вирощування.

3. Важливим методичним положенням щодо реформування цукрової промисловості є досягнення збалансованості сировинних ресурсів і виробничих потужностей заводів як у мікро- так і в макрорайонних розрізах. Це зумовлено тим, що в ряді областей і районів існують значні невідповідності між рівнем ефективності буряківництва і концентрацією цукрового виробництва. Оскільки сучасний рівень цукрової промисловості в Україні не дозволяє використати потенціальні можливості щодо збільшення випуску цукру і підвищення ефективності його виробництва, то реструктуризація цукробурякової галузі та удосконалення її виробничої структури повинні здійснюватися у напрямі підвищення рівня концентрації цукрового виробництва, і в першу чергу - в районах з сприятливими природно-економічними умовами для розвитку буряківництва. Максимальної ефективності цукрового виробництва можна досягти тільки за умови узгодженого розви-

тку процесів концентрації та розміщення бурякового і цукрового виробництв, оптимізації розмірів підприємств і забезпечення оптимальної тривалості виробничого періоду. Нарощування виробничих потужностей заводів забезпечує зниження не тільки питомих капіталовкладень, але й експлуатаційних затрат, що дістає своє відображення у зниженні собівартості продукції та зростанні продуктивності праці. З точки зору умов забезпечення заводів сировиною, рівень концентрації виробництва і оптимальні розміри підприємств повинні диференціюватися залежно від природно-економічних умов їх розміщення.

4. З огляду на перспективи розвитку науково-технічного прогресу, удосконалення сировинної та виробничо-технічної баз цукрової промисловості, необхідно визначати оптимальну потужність заводів. У найближчій перспективі оптимальна потужність цукрових заводів повинна становити 6 тис. т буряків на добу, а в районах з дуже сприятливими умовами щодо сировинного забезпечення може бути поступово підвищена до 9 тис. і до 12 тис. т буряків на добу. При розробці програми і виборі форм реструктуризації галузі слід враховувати, що реконструкція і нове будівництво мають свої позитивні та негативні сторони. Оскільки ці форми не є альтернативними, то в кожному випадку їх треба розглядати з точки зору ефективного поєднання і з урахуванням техніко-економічних особливостей цукрового виробництва.

5. У методологічному аспекті важливого значення набуває диверсифікація виробництва, яка передбачає розширення виробничої програми за рахунок виробництва на цукрових заводах інших видів продукції, і зумовлена необхідністю прискорення його розвитку, що дозволяє збільшувати товарний оборот, розширювати фінансову базу, динамічно і ефективно використовувати виробничі резерви, підвищувати ефективність і рентабельність підприємств. При створенні сезонних виробництв періоди максимального завантаження потужностей цукрового та інших виробництв не повинні збігатися. Центром усієї виробничої програми має бути цукрове виробництво.

Сформульовані вище найважливіші методичні положення щодо формування ефективної структури і реструктуризації цукрової промисловості України покладено в основу наступних розділів дисертаційного дослідження.

У другому розділі – “Основні передумови економічного реформування галузі” - розглянуто сучасний стан цукробурякового виробництва, його конкурентоспроможність, досвід регулювання ринку цукру за кордоном, а також запропоновано основні концептуальні положення щодо регулювання його ринку в Україні, визначено напрями удосконалення фінансово-кредитного забезпечення галузі.

Україна протягом тривалого часу була в числі 15 найбільших виробників цукру в світі і першою за виробництвом його з буряків. Серед європейських держав вона має найсприятливіші

природно-економічні умови для розвитку цукрового виробництва, проте за темпами її розвитку, рівнем концентрації та ефективності виробництва значно відстає від інших країн. Починаючи з 1991р. обсяг виробництва цукру в Україні значно скоротився, і вже в 1997 р. вона займала 12-е місце серед країн світу, що виробляли цукор з буряків. Аналіз розвитку галузі показує, що в період переходу до ринкової економіки, при відсутності державного регулювання та управління виробництвом, розвиток цукробурякового виробництва здійснюється, в основному, за рахунок екстенсивних факторів. Як наслідок, скоротилися посівні площі під буряками, знизився рівень їх урожайності та цукристості, збільшилися втрати цукру в процесі збирання, транспортування, зберігання і переробки (табл.1).

Маючи найродючіші землі в світі, Україна одержувала урожаї цукрових буряків, у 3,5 раза нижчі ніж у Франції, у 2,6 раза - ніж у Німеччині та США, і в 1,5 раза – ніж у Польщі. Виробничо-технічна база цукрової промисловості України представлена, в основному, старими малопотужними підприємствами, які потребують реконструкції та технічного переоснащення. Коефіцієнт спрацювання основних фондів на багатьох українських заводах досяг 55-70%, а затрати праці, сировини, енергетичних ресурсів і допоміжних матеріалів на виробництво цукру значно перевищують показники інших країн.

Таблиця 1

Виробництво буряків і цукру в Україні

Показники	1986-1990рр. (в середньому за рік)	1991-1995 рр.	1998р.	1991-1995 рр. в % до 1986-1990 рр.	1998 р. в % до 1986-1990 рр.
Посівні площі цукрових буряків, тис. га	1642	1494	1017	91,0	61,9
Урожайність, ц/ га	267	210	174	78,7	65,2
Валовий збір, млн. т	43,8	31,3	15,5	71,4	35,4
Виробництво цукру, тис. т	6834	3930	1985	57,5	29
в тому числі:					
із цукрових буряків	5006	3616	1878	72,2	37,5

Джерело: Україна у цифрах у 1998 році: Корот.стат. довід. Державний комітет статистики України: - К.,1999.

Аналіз розміщення цукрових заводів у розрізі окремих областей і природно-економічних зон свідчить про невідповідність їх потужностей рівню ефективності буряківництва. В традиційних областях буряківництва - Вінницькій, Київській, Черкаській і Сумській - середня потужність цукрових заводів найнижча і становить - 1,28 - 1,9 тис. т буряків на добу. Водночас найпотужніші підприємства розташовані в Кіровоградській, Миколаївській і Одеській областях, де ефективність буряківництва і рівень його спеціалізації є нижчими від відповідних середньогалузевих по-

казників. Згідно з розрахунками, за кошти, витрачені за післявоєнний період на капітальний ремонт неперспективних заводів, можна було б збудувати десятки нових сучасних підприємств.

Доцільність дальшого підвищення рівня концентрації в цукробуряковому виробництві України підтверджується багаторічним досвідом створення потужних підприємств в інших країнах. В останні роки основними формами розвитку виробничо-технічної бази цукрової промисловості у Франції, Німеччині, Італії, Англії та інших країнах були реконструкція діючих підприємств із значним збільшенням їх потужностей, а також будівництво нових потужних заводів замість декількох малопотужних.

Внаслідок зменшення виробництва цукру і експортного потенціалу в Україні виникає цілий ряд проблем соціального і економічного характеру. На світовому ринку цукру (зокрема, в країнах СНД) сектор України займають інші держави, що примушує її скорочувати обсяг його виробництва і виводити з експлуатації близько 100 заводів. Тому при формуванні ефективної структури цукрової промисловості України необхідно враховувати ситуацію, що склалася на світовому ринку під впливом країн з розвинутим цукровим виробництвом. У перспективі обсяги поставок українського цукру на зовнішній ринок повинні визначатися з урахуванням його конкурентоспроможності та кон'юнктури світового ринку. З метою нарощування експортного потенціалу вітчизняної цукрової промисловості треба налагоджувати активні торговельні відносини з багатьма країнами світу (насамперед, з країнами СНД). Вирішення проблеми зміцнення позицій на ринках цих країн (і в першу чергу Росії) зумовлює необхідність урахування особливостей цих регіональних ринків. Виникає нагальна потреба в диверсифікації експорту українського цукру, для чого слід розширити його експорт до країн СНД і Прибалтики, Східної Європи, Північної Африки та Азії. Розширення географії експорту цукру активізує інші сторони зовнішньоекономічної діяльності України, створює сприятливі умови для іноземного інвестування в її цукрову промисловість.

Проведений у дисертації аналіз досвіду регулювання ринку цукру на прикладі 9 країн (5 експортерів – країн ЄЕС, Туреччини, Маврикію, Бразилії, Індії та 4 імпортерів - Фінляндії, Швеції, Мексики і США) показує, що вони застосовують різноманітні механізми регулювання ринку цукру. Проте скрізь його загальними рисами є: державне регулювання та надійний захист внутрішнього ринку; пільгове оподаткування виробництва і реалізації цукру. У названих країнах участь держави в управлінні ринком цукру проявляється через встановлення квоти на виробництво та мінімальних (гарантованих) цін на цукор і буряки.

Важливими передумовами удосконалення структури цукробурякового виробництва і успішного проведення його реструктуризації є розробка і впровадження відповідної законодавчої бази на основі пріоритетного розвитку сільського господарства і цукрової промисловості. Основними принципами державної економічної політики в питаннях перспективного розвитку цукробуряко-

вого виробництва в ринковій системі повинні бути: створення сприятливих економічних передумов формування ринкового середовища для виробництва сировини і продукції; збалансування основних факторів ефективності цукробурякового виробництва і розподілу прибутку між виробниками сировини і продукції; забезпечення потреб населення в цукрі відповідно до науково обґрунтованих норм і його платоспроможності; удосконалення зовнішньоекономічних відносин з метою освоєння зовнішніх ринків цукру, визначення їх місткості, обсягу його реалізації на тривалий перспективний період для прогнозування експортних ресурсів цього продукту.

В умовах ринкових відносин значно зростає роль фінансово-кредитного механізму, який якісно змінюється і перетворюється на основний регулятор господарської діяльності. Надходження фінансових ресурсів до підприємств не забезпечує потреб виробників буряків і цукру в здійсненні не тільки розширеного, але й простого відтворення. З огляду на складні соціально-економічні умови функціонування цукробурякового комплексу, становлення і розвиток кредитної системи в ньому можуть здійснюватися за умови створення адекватної інфраструктури, яка передбачає: інтенсивне запровадження лізингового кредитування; пільгове оподаткування комерційних банків і зниження економічних нормативів у тій частині, що стосується кредитного обслуговування сільськогосподарських виробників і цукрових заводів; запровадження системи страхового забезпечення діяльності кредитно-фінансових структур, які обслуговують це виробництво.

У третьому розділі – “Основні напрями реструктуризації галузі” - обґрунтовуються концепція формування ефективної структури і перспектив розвитку цукробурякового виробництва в Україні, заходи щодо реструктуризації галузі та її державної підтримки, формування мережі підприємств та їх сировинних зон.

Основними концептуальними положеннями щодо перспективного розвитку цукрової промисловості слід вважати: відновлення та зміцнення ролі України в світовому виробництві цукру, що має для неї велике економічне і соціальне значення, можливі тільки за умови термінового вжиття відповідних організаційно-економічних заходів. У процесі формування ефективної структури цукробурякового виробництва України необхідно забезпечити оптимальні міжгалузеві та внутрігалузеві пропорції в технологічному циклі – “вирощування, зберігання, переробка сировини і реалізація продукції”. При цьому формування нової структури виробництва повинно відбуватися з урахуванням не тільки наявності й стану виробничо-технічної та сировинної баз, матеріальних ресурсів, але й потреб внутрішнього і зовнішнього ринків збуту продукції. Для реструктуризації галузі дуже важливо визначити джерела і форми мобілізації інвестицій, сформувати нову ринкову міжгалузеву організаційну структуру управління, яка б орієнтувалася на кінцеві соціально-економічні результати. Це вимагає розробки науково обґрунтованого прогнозу розвитку сировинної і виробничо-технічної баз цукробурякового виробництва, а також удосконалення чинних і

прийняття нових законодавчих актів. Стратегія розвитку галузі має бути спрямована на значне зниження собівартості виробництва цукру, підвищення його якості та конкурентоспроможності.

При реформуванні цукробурякової галузі важливо враховувати світовий досвід, який свідчить, що важливими проблемами перспективного розвитку є підвищення рівня усунування виробництва, удосконалення економічних взаємовідносин між виробниками буряків і цукру. Починаючи з 60-х років у ряді європейських країн здійснювалися реформування і реструктуризація цукрової промисловості. При цьому нарощувалися потужності перспективних заводів і одночасно виводилися з експлуатації технічно спрацьовані підприємства. В результаті в 1967 - 1993 рр. кількість цукрових заводів у країнах Європейської Співдружності скоротилася з 356 до 183, а цукрових компаній з 178 до 78. Середньодобова потужність провідних цукрових компаній досягла 10 тис. т буряків.

В Україні розробку проблеми формування ефективної структури цукрової промисловості здійснювали: Український державний інститут з проектування підприємств цукрової промисловості, Український науково-дослідний інститут цукрової промисловості та Німецька консультативна група з економіки при Уряді України. Крім того, комерційні компанії “Цукор-Фінанс”, “Укррос” досліджували окремі проблеми взаємовідносин поставщиків ряду матеріально-технічних ресурсів для цукрових заводів. Проте вказані розробки не мають системного характеру, не передбачають нормативно-правових і організаційних заходів щодо створення умов для стабільного функціонування цукробурякового виробництва і створення його ефективної структури, недостатньо обґрунтовують можливі обсяги виробництва і реалізації цукру на перспективу.

Модель ринкового механізму управління цукробуряковим виробництвом передбачає наявність державного регулювання і реалізації цукру за допомогою таких ринкових економічних підходів як квота, гарантований збут продукції, фінансові й товарні інтервенції на організованому аграрному ринку тощо. З боку держави повинна надаватися фінансова підтримка виробникам буряків, які внаслідок несприятливих погодних умов або за інших обставин зазнали втрат.

На сучасному етапі намітилася стала тенденція до різкого скорочення інвестицій в цукрову промисловість України. Необхідність прискорення інвестиційної діяльності в галузі зумовлюється моральним старінням і фізичним спрацюванням основних фондів, високою енергомісткістю, а також застарілими технологіями, що застосовуються у виробництві. Для удосконалення інвестиційного процесу слід прийняти ряд стратегічних рішень державного характеру та здійснити невідкладні організаційно-економічні заходи щодо його відновлення. Серед них важливими напрямками є залучення інвестицій (як вітчизняних так і іноземних), створення привабливого інвестиційного клімату, проведення виваженої податкової політики, надання гарантій інвесторам щодо захисту інтересів і прав. Пріоритетне значення для економіки країни повинні мати інвестиційні проекти,

які забезпечуватимуть прогресивні структурні перетворення, сприятимуть розвиткові експортного потенціалу, підвищенню технічного та якісного рівнів виробництва, створенню додаткових робочих місць. Прямі державні інвестиції слід використовувати виключно за програмним принципом за умови наявності гарантії щодо виділення коштів з бюджету під конкретні інвестиційні проекти на конкурсній основі. Це зумовлює необхідність створення державного фонду довгострокового кредитування інвестиційних проектів, джерелом якого можуть стати кошти, отримані в процесі приватизації об'єктів незавершеного будівництва АПК. Доцільно застосовувати комплекс непрямих підойм економічного регулювання інвестиційної діяльності, зокрема - введення в дію механізму надання підприємствам інвестиційних кредитів, дотацій і бюджетних субсидій. Не менш як 25 % прибутку має направлятися у внутрішній інвестиційно-інноваційний фонд підприємств.

Забезпечення відповідності територіальної концентрації бурякового і цукрового виробництв - одна з найважливіших проблем дальшого розвитку галузі. Вирішуватися вона повинна шляхом планомірного формування оптимальної перспективної мережі підприємств на основі відповідної програми.

На відміну від попередніх програм розвитку галузі, які раніше розроблялися терміном на 10-15 років і були спрямовані на нарощування потужностей підприємств без урахування реальних можливостей щодо їх забезпечення сировиною і раціонального розміщення, нова перспективна програма має бути розрахована на тривалий період (25 – 30 років), протягом якого можна буде здійснити докорінну перебудову сировинної та виробничо-технічної баз галузі, поступово підвищити потужність базових заводів до оптимальної величини та вивести з експлуатації неперспективні підприємства. Перспективна програма формування ефективної структури цукрової промисловості України повинна розроблятися з урахуванням можливих обсягів реалізації цукру, збалансованості сировинних ресурсів і виробничих потужностей підприємств, раціоналізації їх розміщення і оптимізації розмірів кожного з них, максимального скорочення кількості типорозмірів заводів і приведення більшості підприємств до типової потужності 6 тис. і 12 тис. т буряків на добу. Повна уніфікація розмірів підприємств галузі при високих темпах науково-технічного прогресу повністю відповідає вимогам максимального підвищення ефективності виробництва.

У найближчі роки слід приділити особливу увагу перспективним підприємствам, потужність яких у майбутньому має бути доведена до оптимальної величини. Оскільки ці підприємства становитимуть основу виробничо-технічної бази галузі, то для них доцільно створити сприятливі умови для поетапної реконструкції з урахуванням перспектив їх дальшого розвитку. Інший підхід повинен бути до тих підприємств, які є неперспективними з точки зору їх технічного стану і забезпечення сировиною. Оскільки з нарощуванням потужностей базових заводів такі підприємства поступово виводитимуться з експлуатації, то доцільно тимчасово підтримувати їх основні фонди

на належному технічному рівні. Для областей з найвищою ефективністю буряківництва таке завдання необхідно вирішувати з урахуванням доцільності одержання максимального обсягу виробництва цукру. Варіанти розвитку підприємств слід визначати з таким розрахунком, щоб їх виробничі потужності відображали фактичне становище, а їх перспективна потужність визначалася з урахуванням їх технічного стану і потенціалу сировинного забезпечення. Для перспективних цукрових заводів оптимальний варіант розвитку потужностей необхідно визначати на основі докорінної реконструкції або будівництва нового заводу.

Відповідно до прийнятої загальної методики дослідження, а також викладених у дисертації принципових положень і розрахунків, зроблено спробу сформувати перспективну мережу цукрових заводів України та їх сировинних зон. В основу формування раціональної мережі підприємств цукрової промисловості автором покладено принцип мікрорайонування бурякової зони країни на основі урахування потреб у сировині перспективних підприємств і діючих у мікрорайоні заводів, які в майбутньому можуть бути замінені на одне велике підприємство. При формуванні мікрорайонів використано метод балансування виробничих потужностей заводів і сировинних ресурсів. Потребу базових підприємств у сировинних ресурсах визначено, виходячи з встановленої для них оптимальної потужності, тривалості виробничого періоду, а також коефіцієнтів використання потужності та сировини. В свою чергу, сировинні ресурси кожного мікрорайону визначені, виходячи з обсягу заготівлі буряків, який забезпечить роботу перспективного заводу протягом оптимального виробничого сезону. Для заводів добовою потужністю 6 тис. т буряків, покликаних у майбутньому замінити нині діючі в мікрорайоні підприємства, посівна площа буряків становитиме близько 16 тис. га, а для заводів потужністю 12 тис.т – 30 тис. га.

Таким чином у перспективі у буряковому поясі України можна сформувати 54 мікрорайони, розрахованих на забезпечення сировиною заводів добовою потужністю переважно 6 тис. т буряків. В окремих випадках оптимальну потужність заводів встановлено на рівні 9 тис. і 12 тис. т буряків на добу. Здійснення цієї програми передбачається в три етапи. При цьому загальна кількість цукрових заводів в Україні може бути поступово скорочена майже втричі, а посівні площі буряків – вдвічі, середньодобова потужність одного підприємства збільшиться з 2,65 тис. до 5,85 тис. т буряків, а середня площа сировинної зони базового заводу - з 5,1 тис. до 10,5 тис. га (табл.2).

Слід зазначити, що запропоновані автором перспективна мережа підприємств і схема організації їх сировинних зон не можуть розглядатися як планові проектування, оскільки дають лише загальну орієнтацію у напрямі розвитку сировинної і виробничо-технічної баз галузі.

**Основні показники розвитку цукрової промисловості
на перспективу*)**

Показники	2010 р.	2020 р.	2030 р.
1.Споживання цукру на душу населення, кг/рік	42	45	48
2.Кількість заводів	91	85	65
3.Виробничі потужності, тис.т буряків на добу	335	347	380
4.Середня потужність одного заводу, тис.т на добу	3,68	4,08	5,85
5.Посівні площі, тис. га	695	640	614
6.Потреба в буряках, тис. т	24320	28780	30720
7.Виробництво цукру, тис.т	3000	3500	4000
8.Напрями споживання цукру: для забезпечення внутрішніх потреб – всього	2000	2200	2300
в тому числі:			
- безпосередній продаж цукру населенню	1300	1300	1300
- промислова переробка цукру	700	900	1000
для експорту:			
цукру і цукровмістких продуктів (у перерахунку на цукор)	1000	1300	1700

*) За розрахунками автора.

ВИСНОВКИ

1. Відродження цукробурякового виробництва в Україні має велике економічне і соціальне значення для економіки країни і можливе тільки за умови здійснення відповідних організаційно-економічних і технічних заходів. В останні роки, через недостатню наукову розробку питань перспективного розвитку галузі, неповне врахування мікрорайонних умов і рівня ефективності буряківництва в ряді областей і районів не повністю використовувалися потенціальні можливості щодо збільшення обсягу виробництва продукції та зменшення її собівартості, що призвело до збитковості багатьох заводів. Сучасні галузева, технологічна, продуктова та соціальна структури галузі не сприяють розв'язанню економічних і соціальних завдань і є серйозною перешкодою на шляху до економічного зростання. Тому формування прогресивної структури цукробурякового виробництва, яка б відповідала ринковим умовам його функціонування і перспективного розвитку, є актуальним завданням.

2. Важливими передумовами успішного розвитку і удосконалення структури цукробурякового виробництва, його адаптації до ринкових умов та проведення реструктуризації є розробка і впровадження відповідної законодавчої бази для пріоритетного розвитку сільського госпо-

дарства і цукрової промисловості. Основними принципами державної економічної політики щодо перспективного розвитку цукробурякового виробництва повинні бути: створення сприятливого інвестиційного клімату та економічних передумов для підвищення ефективності виробництва; справедливий розподіл прибутку між виробниками сировини і продукції; забезпечення потреб населення в цукрі відповідно до науково обґрунтованих норм і його платоспроможності; розробка і впровадження у виробництво економічних і нормативно-правових регуляторів управління ринковими відносинами; визначення обсягу реалізації та прогнозування експортних ресурсів цукру, освоєння зовнішніх ринків. Важливим напрямом розширення внутрішнього ринку цукру є диверсифікація виробництва, що сприятиме перетворенню частини цукрових заводів на комплекси, які вироблятимуть цукор, цукровмісні продукти, продукцію з відходів виробництва тощо.

3. У найближчі роки основними проблемами розвитку цукробурякового виробництва в Україні є зниження собівартості продукції, підвищення її конкурентоспроможності на основі поліпшення технології вирощування буряків, підвищення їх урожайності та цукристості; зосередження посівів буряків в областях і районах з високою потенціальною ефективністю їх виробництва; здійснення технічного переоснащення цукрових заводів; впровадження енергозберігаючих технологій; збільшення обсягу експорту продукції.

4. Реструктуризація цукрової галузі повинна забезпечити підтримку вітчизняного виробника, необхідний обсяг внутрішніх нагромаджень, сформувати сталі ринки, піднести технічний і технологічний рівень вітчизняних підприємств до рівня розвинутих країн. У вирішенні цього завдання провідну роль повинна відігравати економічна політика, яка б підтримувала і стимулювала вітчизняне виробництво, активізувала ефективні інвестиційні процеси. Перспективними напрямками реструктуризації виробництва можуть бути раціональні варіанти поєднання економічних інтересів і фінансових ресурсів держави, комерційних структур, виробників та споживачів продукції. Оскільки пріоритетними мають бути внутрішні інвестиції, то податкова, бюджетно-фінансова, кредитна і валютна політика повинні бути спрямовані на утворення внутрішніх нагромаджень.

5. Реструктуризація цукрової промисловості повинна здійснюватися на основі науково обґрунтованої програми, яка розрахована на перспективний період і передбачає організаційну взаємодію всіх елементів виробництва. В цій програмі слід передбачити перепрофілювання неперспективних малопотужних цукрових заводів, а також об'єднання допоміжних, енергетичних, складських, транспортних і водних господарств з іншими підприємствами. Перспективним може бути і створення на основі таких заводів спеціалізованих районних (міжрайонних) виробничих машинно-технологічних об'єднань, які на засадах договорів не тільки забезпечуватимуть господарства

необхідними матеріалами, але й виконуватимуть весь комплекс польових робіт. Такі об'єднання можуть бути

самостійними юридичними особами або структурними підрозділами базових цукрових заводів. Ця програма може стати основним орієнтиром для проектних, фінансових та інвестиційних установ у визначенні перспектив щодо розвитку підприємств, що дозволить банкам та іншим комерційним структурам правильно орієнтуватися і здійснювати відповідну політику по відношенню до заводів. Для поліпшення фінансового стану цукрових заводів необхідно: встановити диференційовані ставки та умови кредитування розширеного відтворення виробництва; запровадити пільгове оподаткування прибутку банків від надання ними довгострокових інвестиційних кредитів на розвиток виробництва за зниженими кредитними ставками.

З метою створення сприятливих умов для функціонування перспективних цукрових заводів, слід внести відповідні зміни до чинного Закону України “Про банкрутство”, передбачивши надання гарантій щодо повернення податкової заборгованості за 1 - 2 роки. При цьому погашення цього боргу повинно здійснюватися протягом 5 - 6 років, а борги, що виникли понад 2 роки тому, мають бути списані.

6. Оскільки Україна є крупним виробником і експортером цукру, то ринкова модель управління цукробуряковим виробництвом і реалізацією цукру повинна передбачати їх державне регулювання за допомогою ринкових економічних підойм. Для цього в державних законодавчих актах і нормативних документах мають бути визначені основні правові положення щодо розвитку цієї галузі в ринкових умовах господарювання. Потребує удосконалення Закон України “Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру”, згідно з яким держава повинна надавати фінансову підтримку виробникам сировини, які внаслідок несприятливих погодних умов або за інших обставин зазнали втрат. Така підтримка повинна надаватися за рахунок коштів державного бюджету шляхом відшкодування страхових внесків, сплачених господарствами на користь страховиків. Національний банк повинен здійснювати політику рефінансування комерційних банків з метою заохочення кредитування проектів з виробництва і переробки буряків. Для підтримки експорту цукру на умовах розстрочки платежу доцільно звільнити його виробників від обмежень у термінах повернення валютної виручки і від обов'язкового продажу валютних надходжень. У законі слід передбачити надання державних передекспортних кредитів резидентам України для виробництва і закупівлі цукру на експорт. Ці кредити повинні надаватися за рахунок бюджетних коштів або одержаних від нерезидентів під державну гарантію.

7. Для удосконалення реалізації продукції пропонується створити державний фонд регулювання ринку цукру - складової частини інтервенційного продовольчого фонду України, який працюватиме під контролем Міжвідомчої комісії і представників добровільних формувань вироб-

ників сировини і цукру. Основними функціями цього фонду мають бути: створення запасів цукру, здійснення адміністративного регулювання цін на організованому ринку у тих випадках, коли істотне зростання цін пропозиції викликане позаринковою домовленістю продавців цієї продукції. Фонд повинен виступати державним замовником закупівлі цукру для потреб державних споживачів, а також здійснювати продаж надлишків з державних ресурсів або матеріального резерву.

8. Основою зовнішньоекономічної політики цукрової промисловості України в галузі торгівлі повинна стати диверсифікація експорту цукру. Для підвищення експортного потенціалу галузі, формування її торговельної стратегії та пошуку ринків збуту цукру слід вивчати загальноекономічну кон'юнктуру, щоб розширити експорт цукру до країн СНД і Прибалтики, Східної Європи, Північної Африки та Азії. Розширення географії експорту цукру дозволить активізувати інші сторони зовнішньоекономічної діяльності країни, створить сприятливі умови для припливу іноземних інвестицій у цукрову промисловість. З метою нарощування експортного потенціалу галузі та підтримки вітчизняного виробника слід передбачити та здійснити у найближчі роки такі заходи: законодавчо звільнити експортерів від сплати податку з прибутку на приріст експортної продукції; надати державні гарантії та кредити підприємствам для відновлення та підтримки експорту цукру; створити систему страхування експортних операцій та ризиків, інформаційного забезпечення і супроводження експортної діяльності; відрегулювати відносини з Російською Федерацією щодо запровадження рівних умов оподаткування експортно-імпортних операцій та зняття обмежень на обсяг імпорту українського цукру; активізувати міжнародне співробітництво в галузі цукробурякового виробництва, організувати спеціалізовані торгові представництва за кордоном.

9. Слід створити в Україні цивілізований ринок оптової торгівлі цукром, максимально обмежити бартерні операції, здійснювати розрахунки між суб'єктами господарювання тільки через банківські структури. Заснувати державний кредитний фонд для покриття різниці між пільговими і діючими (ринковими) процентними ставками по кредитах, які надаються виробникам, та гарантування їх повернення. Сформувати за участю комерційних банків агропромислово-фінансові групи, які об'єднують виробників сільськогосподарської сировини, цукрові заводи та структури, що забезпечують зберігання і реалізацію продукції. Законодавчо визначити особливості створення фінансово-агропромислових груп у сфері АПК; поширити на підприємства АПК право щодо створення спеціалізованих холдингових компаній, з переданням їм контрольного пакета акцій на умовах, передбачених відповідним положенням для промислових підприємств. На початковому етапі проведення реструктуризації галузі дуже важливо збільшити обсяги регіонального замовлення на буряки та цукор, з наданням авансів, бюджетних і банківських позичок заводам і торговельним підприємствам під заставу фактично закупленої продукції.

10. Цукрові заводи повинні стати центрами агропромислової інтеграції, які сприятимуть підвищенню ефективності розвитку цукробурякового виробництва і виходу його з кризового стану. Необхідно вдосконалювати систему договорів між виробниками буряків і цукровими заводами, передбачивши санкції за порушення графіків поставок продукції, включаючи відповідальність сторін за втрачену вигоду і моральні збитки. Для ефективного управління цими процесами в інтересах сільськогосподарських виробників доцільно забезпечити участь у них органів виконавчої влади і місцевого самоврядування. З цією метою право управління акціями, що перебувають у державній власності, має бути передане в довірче управління облдержадміністраціям. Доцільно також здійснити консолідацію акцій цукрових заводів, які перебувають у власності сільськогосподарських виробників, і єдиним пакетом передати їх у траст обласним або районним управлінням сільського господарства і продовольства. Це сприятиме проведенню єдиної довгострокової політики щодо розвитку буряківництва та цукрової промисловості.

Список публікацій за темою дисертації

1. Лиськов В.В. Методичні основи формування перспективної мережі підприємств цукрової промисловості //Збірник статей молодих учених НДЕІ Мінекономіки України “Формування ринкових відносин в Україні”, випуск 7.-К.:1999.с.237-248.
2. Лиськов В.В. Формування ринкових відносин у цукровій промисловості України // Збірник статей молодих учених НДЕІ Мінекономіки України “Формування ринкових відносин в Україні”, випуск 6. - К.: 1998.с.156-167.
3. Лиськов В.В. Формування ринкової структури цукрової промисловості //Регіональні перспективи. – 1998. - №2. - С. 42-44.
4. Лиськов В.В. Харчова промисловість: стан і проблеми //Харчова і переробна промисловість. - 1998. - №5. - С. 4-6.
5. Лиськов В.В., Долгий Л.М. Розвиток цукрової промисловості в післявоєнні роки // Харчова промисловість. – 1985. - №2. - С. 18-20 (оцінка рівня розвитку цукрової промисловості).
6. Лиськов В.В., Долгий Л.М. Задачі технічного переоснащення енергетичної бази підприємств цукрової промисловості //Харчова промисловість. – 1986.- №2. - С. 5-6 (аналіз технічного рівня енергетичної бази цукрової промисловості).
7. Лиськов В.В., Лиськова О.В. Енергетична база переробних галузей агропромислового комплексу УРСР і задачі її оновлення //Організація і планування галузей народного господарства. Випуск 88.– К.: 1987.- С. 70-75 (рекомендації щодо удосконалення енергозабезпечення харчової промисловості).

8. Лиськов В.В., Валявський С.М., Лиськова О.В. Оренда в цукровій промисловості // Агропром України. – 1990. - №5. - С. 59-60 (аналіз розвитку агропромислової інтеграції в цукробуряковому виробництві).

9. Лиськов В.В., Троян В.Л. Сучасний стан і подальший розвиток цукрової промисловості Української РСР// Харчова промисловість. - 1987.-№12.-С. 4-6 (рекомендації щодо підвищення рівня ефективності виробництва в галузі).

10. Слюсар В., Лиськов В. Реструктуризація цукрової промисловості України //Економіка України. – 1998. - №10. - С. 12-21 (методика реструктуризації галузі та пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства).

Анотація

Лиськов В.В. Формування ефективної структури цукрової промисловості України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01 – Економіка промисловості. – Інститут економіки НАН України, Київ, 2000.

Дисертація присвячена питанням розробки теоретичних і методичних основ формування ефективної структури цукрової промисловості України, з урахуванням перспектив розвитку цукробурякового виробництва та удосконалення виробничо-технічної та сировинної баз, формування внутрішнього і зовнішнього ринків цукру, рівня його конкурентоспроможності, раціоналізації міжгалузевих економічних відносин. Цукробуряковий комплекс перебуває в глибокій кризі, яка характеризується катастрофічним спадом виробництва, розвалом інвестиційного процесу, критичним спрацюванням основних виробничих фондів, відсутністю оборотних коштів тощо. Опрацьовано теоретичні та методичні засади формування ефективної структури виробництва, запропоновано перспективну мережу цукрових заводів України.

Основні результати дослідження дістали відображення у висновках і практичних рекомендаціях щодо формування прогресивної структури цукробурякового виробництва, удосконалення економічного механізму взаємовідносин між поставщиками буряків і виробниками цукру, регулювання ринку цукру та відповідних законодавчої та нормативної баз.

Ключові слова: цукрова промисловість, кризова ситуація, інтеграція, ринок цукру, державне регулювання, інвестиції, реструктуризація.

Аннотация

Лыськов В.В. Формирование эффективной структуры сахарной промышленности Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.01 – Экономика промышленности. – Институт экономики НАН Украины, Киев, 2000.

Диссертация посвящена вопросам разработки теоретических и методических основ формирования эффективной структуры сахарной промышленности Украины, с учетом перспектив развития свеклосахарного производства и совершенствования производственно-технической и сырьевой баз, формирования внутреннего и внешнего рынков сахара, уровня его конкурентоспособности, рационализации межотраслевых экономических отношений. Свеклосахарный комплекс находится в глубоком кризисе, который характеризуется катастрофическим сокращением производства, развалом инвестиционного процесса, критическим износом основных производственных фондов, отсутствием оборотных средств и т.п.

Основными причинами этого являются: общий экономический кризис; ликвидация старой административной системы и бессистемный переход к нерегулируемой рыночной экономике; утрата государственного влияния на экономические процессы в свеклосахарном производстве и контроля за реализацией продукции; отсутствие обоснованной государственной политики в сахарной и смежных отраслях; несовершенство законодательства в вопросах эффективного функционирования производства в рыночных условиях; недостаточное финансовое и материально-техническое обеспечение; значительное подорожание энергетических и материальных ресурсов, а также техники и оборудования. Пагубным для свеклосахарного подкомплекса оказался неконтролируемый внутренний рынок сахара. Поэтому предлагается рыночная модель свеклосахарного производства с усилением роли государства в регулировании производства и реализации сахара как внутри страны, так и на внешних рынках. Разработаны соответствующие предложения по совершенствованию действующего законодательства. В диссертации проведен анализ конкурентоспособности украинского сахара, изучены потенциальные рынки его сбыта, а также зарубежный опыт регулирования рынка сахара и структурной перестройки отрасли. Сформированы концептуальные основы и принципы создания эффективной структуры свеклосахарного производства в Украине. Предлагается комплекс мероприятий по государственной поддержке реструктуризации отрасли и финансовой санации предприятий.

Для практики важны рекомендации, предложенные автором, в части совершенствования сферы торговли сахаром и ее территориальной структуры; создания стабильной разветвленной сети оптовых предприятий разных масштабов и зон деятельности единой системы оптовой торговли на межрегиональном и региональном уровнях; уменьшения лимита на ввоз сахара и сахаросодержащей продукции из-за границы в Украину физическими лицами. Сформулированы принципы государственной экономической политики в сфере налогообложения, бюджетно-финансового, внешнеэкономического и валютного регулирования, кредитования, инвестиций.

Предложены пути развития и совершенствования взаимоотношений между производителями свеклы и сахарными заводами. Основными принципами государственной экономической политики в вопросах перспективного развития свеклосахарного производства должны быть: создание благоприятных экономических условий в части формирования рыночной среды для производства сырья и продукции; сбалансированности основных факторов эффективности свеклосахарного производства и распределения прибыли между производителями свеклы и сахара; обеспечение потребностей населения в сахаре в соответствии с научно обоснованными нормами и его покупательной способностью; совершенствование внешнеэкономических отношений с целью расширения внешних рынков сбыта сахара и др.

С использованием принципа микрорайонирования и метода балансирования производственных мощностей и сырьевых ресурсов предложена методика формирования рациональной сети предприятий сахарной промышленности. В перспективе на основе этой методики в свекловичном поясе Украины могут быть сформированы 54 микрорайона, рассчитанные на обеспечение сырьем заводов суточной мощностью преимущественно 6 тыс.т свеклы. В отдельных районах оптимальная мощность заводов может быть определена на уровне 9 тыс. и 12 тыс. т в сутки. В состав микрорайона входят сырьевые зоны нескольких действующих заводов с перспективой формирования на их базе сырьевой зоны базового завода, который заменит все остальные. При этом перспективная программа формирования эффективной структуры сахарной промышленности Украины, в отличие от ранее предлагавшихся, разработана с учетом возможных объемов реализации сахара, необходимых для этого посевных площадей и закупок свеклы, сбалансированности сырьевых ресурсов и производственных мощностей предприятий, рационализации их размещения и оптимизации размеров каждого из них.

Основные результаты исследования отображены в выводах и практических рекомендациях по формированию прогрессивной структуры свеклосахарного производства, совершенствованию экономического механизма взаимоотношений между поставщиками свеклы и производителями сахара, соответствующих законодательной и нормативной баз, регулированию рынка сахара.

Ключевые слова: сахарная промышленность, кризисная ситуация, интеграция, рынок сахара, государственное регулирование, инвестиции, реструктуризация.

Annotation

Lyskov V.V. Formation of an effective structure of sugar industry of Ukraine.- Manuscript.

Thesis for the candidate's degree on speciality 08.07.01 – economics of industry. – Institute of Economics of National academy of sciences of Ukraine, Kyiv, 2000.

The thesis is devoted to problems of development theoretical and methodical bases of formation of an effective structure of a sugar industry of Ukraine, in view of prospects of development of sugar production and improvement of technological and raw basises, shaping of the internal and external markets of sugar, level of its competitiveness, rationalization of the interbranch economic relations. Sugar production is in deep crisis, which is characterized by disastrous curtailment of production, disorder of investment process, critical wear of main production assets and absence of current capitals etc.

The main results of this research are displayed at conclusions and practical recommendations for shaping a progressive structure of sugar production, improvement of the economic mechanism of mutual relations between the suppliers of beet and anufacturers of sugar, regulation of the market of sugar both appropriate legislative and normative basis.

Key words: sugar industry, crisis situation, integration, sugar market, state regulation, investments, restructurization.